

Karaman-Binbir Kilise Mezarları

Mehmet KURT

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, KARAMAN

Özet

Karaman'ın 50 km kuzeyinde yer alan Binbir Kilise, antik kaynaklarda geçen Barata'ya eşitlenmektedir. Hititler döneminden itibaren kutsal bir merkez olduğu anlaşılan Karadağ'ın kuzey eteğinde yer alan Binbir Kilise, Bizans döneminde bölgenin en önemli dinî merkezi haline gelmiştir. Dinî bir merkez olması yanında Geç Roma ve Bizans döneminde Konya-Ereğli bağlantısında önemli bir yol kavşağında yer alması, buraya stratejik bir önem de kazandırmıştır. Binbir Kilise kalıntılarının önemli bir bölümünü de mezar yapıları oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Binbir Kilise'de yer alan beş mezar tipini ana hatlarıyla tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Karaman, Barata, Binbir Kilise, Mezarlar

Tombs of Binbir Kilise-Karaman

Abstract

Binbir Kilise, 50 kilometers away from the north of Karaman, comes up to the Barata in ancient sources. Binbir church located in the north foot of Karadağ mountain was thought to be a holy centre beginning from Hittite period and became the most important blessed religious centre during Byzantine period in the region. In addition to its being a religious centre, in the period of late Romans and Byzantine it gained strategic importance because it was located in the intersection of Konya-Ereğli. The tombs form the significant part of Binbir Kilise remains. This study's aim is to outline five types of tombs situated in Binbir Kilise.

Keywords: Karaman, Barata, Binbir Kilise, Tombs.

1. GİRİŞ

Karaman'a 50 km uzaklıktaki Karadağ masifinin kuzeyinde yer alan Madenşehir ve Değle kalıntıları sahası, Binbir Kilise olarak adlandırılmaktadır¹. Binbir Kilise, genellikle Hitit hiyeroglif anıtlarındaki Barmeta ile ilişkilendirilmekte (Hrozný, 1936: 209) ve antik kaynaklarda yer alan Barata'ya eşitlenmektedir (Ramsay, 1890: 86, 331, 337, 357, 373; Ramsay-Bell, 1909: 560 vd.)². Barata, Antik yazarlarda ve piskoposluk listelerinde Ikonion (= Konya) ile Tyana (= Bor/Kemerhisar)

arasında ve Hyde³'den uzak olmayan bir yer olarak gösterilmektedir. Barata, Ikonion (= Konya)-Heraklia (= Ereğli) ve Tyana (= Bor/Kemerhisar) bağlantısının sağlanmasında önemli bir konumda idi. Antik çağda Karadağ'ın kuzeyinden Barata, Çoğlu, Akçaşehir, Kaleköy ve Sidamaria (= Ambar)'ya ulaşan kullanışlı bir yolun varlığı bilinmektedir (Belke-Restle, 1984, 99, B yolu). Akgöl'ün güneyinden geçerek Heraklia (= Ereğli/Tont Kalesi) üzerinden Kilikya kapılarına ulaşan ve buradan da Kappadokia yol ağına bağlanan bu rota, Binbir Kilise'nin dinî bir merkez olmasından sonra daha da önem kazanmıştır (French, 1996: 100).

Sözü edilen yol ağı üzerinde stratejik bir konumda bulunan Barata, Koinon Lykaonon (= Lykaonia Birliği) adına sikkeler basmış şehirlerden birisidir (Hill, 1900: 19; Head, 1911: 595; Göktürk, 2002: 120). Barata'nın M.S. 161-169 yılları arasında hüküm süren M. Aurelius ve L. Verus dönemlerinde olduğu gibi, seksen yıllık bir aradan sonra P. Arabs, karısı Marcia Octacilia Severa ve oğlu II. Philippus (M.S. 244-249) dönemlerine ait sikkeleri tespit edilmiştir (von Aulock, 1976: 25, 35).

3. Hyde'nin yeri için uzun zaman W. M. Ramsay'ın Karapınar önerisi (1890: 337, 339) kabul edilmişken, son zamanlarda Karapınar'ın 32 km kuzeydoğusunda yer alan Gölören (= Gölviran/Beyviran) üzerinde durulmaktadır (Belke-Restle, 1984: 174). M. Forlanini (1990: 120) tarafından da bu çevredeki Karadağ masifi çevresinde aranan Hyde için bkz. Zgusta, 1984: 648.

1. Karadağ'ın kuzey eteklerindeki harabelere verilen Binbir Kilise adıyla kastedilen kilise sayısı değil, kiliselerin çokluğudur. W. M. Ramsay ve G. L. Bell, 1909'da yayınladıkları oldukça kapsamlı eserlerinin adını Binbir Kilise'nin İngilizce karşılığı olan "The Thousand and One Churches" koyduktan sonra bu isim, batı dünyasında da yerleşmiş ve literatüre de bu şekilde geçmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Eyce, 1971: 12.

2. W. M. Ramsay'ın bu lokalizesi dışında, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren bu önemli merkezin yeri için yakın çevrede başka merkezler de önerilmiştir. Bunlardan E. J. Davis (1879: 305), Binbir Kilise'yi Lystra olarak düşünmüş, W. Hamilton (1842: II 209), Barata'yı Karapınar'a yerleştirmişlerdir. W. M. Calder ve G. E. Bean, Barata'yı Madenşehir ile Hyde'yi de Karapınar ile eşitleyirken, tersi olabileceği konusunda da açık kapı bırakırlar (Calder-Bean, 1958). D. H. French ise (1996: 99, 107), son zamanlarda yaptığı bir çalışmada Barata sikkelerini yorumlayarak Kızıldağ/Kızılkale'deki Roma şehrini önermiştir. Barata'nın yeri konusundaki görüş ve öneriler için ayrıca bkz. Ruge, 1896: 2852-2853; von Aulock, 1976: 33.

Öte yandan Barata, 325 Nikaia (= İznik) konsülünde metropolis olmasına rağmen Isaurialılarla ilgili listede geçmiştir (Ramsay, 1890: 337, 357). Şehrin 380 yılındaki konsülde temsil edilmemesi muhtemelen bununla bağlantılıdır. Zira Barata, 295 ve 371 yılları arasında Isauria Eyaleti'ne dahildi (Ramsay-Bell, 1909: 561). 451'deki Khalkedon (= Kadıköy) konsülünde Barata'lı piskopos Eugenios, İkonion'un metropoliti oldu. 536, 680-681, 692, 879-880 yıllarındaki kilise meclislerinde Barata, hem piskopos Konstantin hem de İkonion metropoliti tarafından temsil edilmiştir (Belke-Restle, 1984: 139).

Binbir Kilise kalıntıları Madenşehir, Yukarı Ören ve Değle olmak üzere üç bölümde incelenmektedir. Bunlardan Madenşehir Köyü, doğudan Kızıldağ (2652 m), batıdan Göz Dağı (1502 m) ve kuzey yönünden ovaya doğru Çet Dağı (1549 m) tarafından çevrelenmiş olan çöküntüde yer almaktadır. Üçkuyu Köyü'ne çıkan yolun kenarında ve Maden Dağı'nın güneyinde yer alan bölge, yöre halkı tarafından Yukarı Ören olarak adlandırılmaktadır. Değle ise, Madenşehir'in 6.5 km batısında ve buraya göre nispeten daha yüksek olan kalıntılar sahasıdır.

Binbir Kilise harabeleri, XIX. yüzyılın başlarından itibaren özellikle batılı seyahatçilerin dikkatini çekmiştir. Bu cümleden olmak üzere 1826'da L. Laborde (1838: 120-121), 1834'te Ch. Texier (1862: 658), 1837'de W. Hamilton (1842: 310 vd.) gibi seyahatçiler tarafından ziyaret edilmiş ve gravürleri yayınlanmıştır. Seyahatçilerin verdiği bilgiler, Binbir Kilise'ye olan merakı artırmış ve XX. yüzyılın hemen başından itibaren çok sayıda araştırmacı burayı ziyaret ederek, eserleri üzerinde çalışmıştır.

Binbir Kilise üzerine en kapsamlı çalışma, hiç şüphesiz G. L. Bell ve W. M. Ramsay tarafından yapılmıştır. Bunlardan G. L. Bell, 1906 ve 1907 yıllarında Değle'den yapı planları ve fotoğraflar yayınlamıştır (Bell, 1906: 225-401; 1907: 18-30). Ayrıca bölgede uzun zamandan beri epigrafi araştırmaları yapan W. M. Ramsay ile işbirliği yaparak 1907, 1908 ve 1909 yıllarında Binbir Kilise harabelerini bütün detaylarıyla incelemiştir. Bütün bu araştırma ve incelemelerinin ürünü olan oldukça kapsamlı eserlerini de 1909'da yayınlamışlardır (Ramsay-Bell, 1909). Söz konusu eserde, Hellenistik dönemden Ortaçağ Bizans dönemine kadar varlığını sürdürdüğünü tespit ettikleri Madenşehir için "Aşağı Şehir", yoğun Bizans Kilisesi kalıntılarının bulunduğu Değle için "Yukarı Şehir" tanımlamalarını yapmışlardır. Hellenistik öncesi döneme dair hiçbir iz bulamadıkları "Aşağı Şehir"'in güneyindeki kalıntıları Geç Roma ve Bizans dönemine tarihlenmişlerdir. Buna karşılık Hellenistik öncesi buluntular tespit ettikleri "Yukarı Şehir"'in ise, muhtemelen yüksek noktada bulunan ilk merkez olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Ramsay-Bell, 1909: 10-14).

Binbir Kilise eserleri konusunda sanat tarihi açısından kapsamlı bir çalışma da S. Eyice tarafından yapılmıştır. Buradaki çok sayıda eseri detaylı bir şekilde ele alan

Eyice, bunları VI.-X. yüzyıllar arasına tarihlenmiştir (Eyice, 1971). Aynı şekilde İ. Hakkı Konyalı, Binbir Kilise konusunda zengin fotoğraflar ve bilgiler vermektedir (Konyalı, 1967: 561-582)⁴.

Bir çok sarnıç, askerî yapı ve konutun da yer aldığı Binbir Kilise eserlerinin çoğunluğu yerleşimin adından da anlaşılacağı üzere dinî yapılardan oluşmaktadır⁵. Çok sayıda bazilika, kilise, şapel yanında bu tür eserlerin önemli bir bölümünü de değişik türdeki mezar yapıları oluşturmaktadır. Ancak Binbir Kilise yapıları içerisinde önemli bir yer tutan mezarlara yukarıda sözü edilen araştırmacılarca çok yüzeysel değinildiğinden, bu çalışmada söz konusu mezar yapıları ele alınmıştır.

2. BİNİR KİLİSE MEZAR YAPILARI

Diğer Binbir Kilise kalıntıları gibi mezar yapılarını da Madenşehir, Yukarı Ören ve Değle Öreni olmak üzere üç grupta incelemek mümkündür. Bu merkezlerde anıt mezar, kaya ostoteki, yer altı örgü mezarlar, oyu tekne mezarlar ve lahitlerden oluşan çok sayıda ve değişik türde mezar yapısı bulunmaktadır.

2.1. Anıt Mezar (Mausoleum)

Binbir Kilise'de sadece bir yapıyla temsil edilmektedir⁶. Köylüler tarafından "Darphane" olarak adlandırılan anıt mezar, Madenşehir Köyü'nün içerisinde, Uzunkuyu Köyü'ne giden yolun batısında yer almaktadır. Büyük ölçülerde bir sıra ince ve bir sıra kalın olmak üzere düzgün kesme taşlarla örülmüş bir podyum üzerinde yükselmektedir. 2.80x3.35 m ölçülerindeki mezar odasının girişi doğu yönünden dikey dikdörtgen bir açıklıkla sağlanmaktadır. Podyumdan sonra bir sıra profilli çıkıntı yer almakta ve buradan üst bölüme geçilmektedir. Burada yukarıya doğru daraldığı anlaşılan üst yapının ilk sırasının korunduğu gözlenmektedir.

Resim 1: Madenşehir, anıt mezar (Mausoleum).

4. Ayrıca, H. Bahar tarafından Konya-Karaman Yüzeysel Araştırmaları Projesi çerçevesinde çevrede incelemeler yapılmaktadır. Bu konuda bkz. Bahar 2001, 259.

5. Binbir Kilise eserleri konusunda özet bilgi için bkz. Restle, 1966: 690-719; Belke-Restle, 1984: 33-35.

6. Anıt mezar türü bölgede yaygın olmayıp birine de Taşkale Kasabası'nın 12 km güneyinde Zanzana Mevkii'nde rastlanmaktadır. Basamaklı bir podyum üzerinde yükseldiği anlaşılan ve parçaları çevreye dağılmış durumda yer alan mezar için bkz. Kurt, 2011: 122.

Kareye yakın ölçülerdeki anıt mezar, muhtemelen pramidial bir çatı ile sonlanmaktaydı. Zamanımıza oldukça sağlam bir şekilde ulaşmış olan eser, IV.-V. Yüzyıllara tarihlendirilmektedir (Eyice, 1971: 29).

2.2. Kaya Ostoteki

Yukarı Ören'in Üçkuyu yoluna bakan kuzeybatı yönünde küçük bir dere vasıtasıyla bölünmüş yamacın doğu yakasında bir mezar yapısı yer almaktadır. Eser, 1.15x0.34x0.19 m olan ölçüleri nedeniyle muhtemelen kremation tarzı gömüyle ilişkilendirilebilecek bir kaya ostotekidir. Ancak çevresinde bununla bağlantılı herhangi bir kaya döşemine rastlanmamaktadır. Bu nedenle sunu çukuru gibi dinsel ve törensel bir işleve sahip olmamalıdır. Binbir Kilise mezar yapıları içerisinde başka bir örneğine rastlanmayan ostotekin yakınında üstünü örtecek bir kapağa da rastlanmamaktadır.

Resim 2: Yukarı Ören, Kaya ostateki

2.3. Yer altı Örgü Mezarlar

Değle Köyü girişindeki Yukarıkaya Asar adı verilen tepenin doğu yamaçlarında çok sayıda oyuğu mezar yanında, düzgün kesme taşlardan yapılmış yer altı örgü mezarlara ait kalıntılara da rastlanmaktadır (Ramsay-Bell, 1909: 236 vd.; Eyice, 1971: 46). Bunların bazıları toprak altında kalmış, bazıları ise aşırı tahribata uğramıştır.

Buradaki yer altı örgü mezarlardan zamanımıza nispeten sağlam olarak gelebilen bir tanesi, dikdörtgen şeklinde olup düzgün kesme taşlardan yapılmıştır.

Resim 3: Değle, Yer altı Örgü Mezar

Mezarın üst örtüsü ise, iri blok taşlardan üçgen planlı olarak düzenlenmiştir. 3.12x1.92x1.63 m ölçülerindeki mezar odası, büyük oranda moloz dolgulu olduğu için muhtemelen ölü yerleri, niş ya da diğer mimarî öğelerle ilgili kesin bir yargıya ulaşmak güçtür.

2.4. Oyuğu Tekne Mezarlar (Khamosorion'lar)

Oyuğu tekne mezarlar, ana kayaya derinlemesine açılan ve üzeri çoğunlukla üçgen alınlıklı bir kapak ile örtülen inhumasyona yönelik mezarlardır⁷.

Binbir Kilise mezar yapıları içerisinde lahitlerle birlikte en çok rastlanan türlerden birisini kaya lahiti ya da oyuğu tekne mezarlar oluşturmaktadır. Bunlar arasında Yukarı Ören'de yer alan bir tanesi dikkat çekicidir. Kayanın yapısına uygun olarak biri büyük, diğeri ise küçük iki lahit teknesi açılmıştır. Büyük tekne 1.71x0.78x1.22 m, küçük tekne ise, 1.01x0.44x0.19 m ölçülerindedir. İki tekne bir kanalcıkla birbirine bağlanmaktadır. Bu ise, teknelerin daha sonraki dönemlerde şarap işliğı olarak kullanıldığını göstermektedir. Muhtemelen üzümler üstteki büyük teknede ezilmekte, aradaki kanalcıkla taşınan şıralar, küçük teknede depolanmaktaydı. Alttaki küçük teknenin yanında görülen düzensiz oyuklar, üzüm sıkma sırasında işlevsel olarak görev yapmış olmalıdır. Lahit teknesinin yanında üzerlerini örtecek kapaklara rastlanmamaktadır.

Binbir Kilise oyuğu tekne mezarları, Değle'de yoğunlaşmıştır. Yerleşimin muhtelif yerlerinde rastlanmakla birlikte en yoğun olarak Yukarıkaya Asar tepesindeki nekropol sahasında görülmektedirler.

Değle'nin batı yönünden girişinde ve yolun sağında bulunan tepenin kuzeybatı eteğinde, muhtemelen kale duvarı olan yapının girişinde, ana kayaya açılmış bir mezar yapısı fark edilmektedir. 2.16x0.89x0.60 m boyutlarındaki mezarın dış yüzeyi kabaca bırakılmıştır. Fakat çevrede kaya lahitine ait olabilecek bir kapağa rastlanmamaktadır.

Buradaki oyuğu mezarların en dikkat çekici olanı ise, hiç şüphesiz sözü edilen tepenin kuzeydoğu düzlüğünde yer alanıdır. 1.76x0.86x0.93 m ölçülerindeki oyuğu tekne

7. Oyuğu tekne mezarların genel özellikleri ve çeşitleri konusunda bkz. Doğanay, 2010: 55, dn. 1.

Resim 4: Yukarı Ören, oyuğu tekne mezar.

mezar, kapağıyla birlikte in-situ olarak tespit edilmiştir. 2.15x1.25 m boyutlarındaki bir kayanın ön yüzünde 2.15x0.71 m'lik bir platform üzerinde alçak rölyef tekniğiyle işlenmiş, ancak bugün çok zor seçilebilen tarımla ilgili bir kabartma yer almaktadır. Söz konusu kabartmada tek bir hayvanla çift süren bir çiftçi⁸ ve hemen onun önünde elindeki torbadan tohum saçan bir kadın figürü tespit edilmiştir. Adam ve hayvan figürleri profilden işlenmiştir. Bu kabartma, açık bir şekilde mezar sahibinin tarımla uğraştığına işaret etmektedir. Sol köşede fark edilen basamaklar ise, sonraki dönemlerde eklenmiş olmalıdır.

Mezarın üzerinde iki parça halinde yer alan⁹ üçgen alınlıklı kapağının ortasında rozet benzeri bir süsleme bulunmaktadır. Ayrıca kabartmanın sol tarafında muhtemelen sunak masası olarak kullanılmış düzlük üzerinde büyükçe ve düzgün oyulmuş bir çukur yer alır. Aynı şekilde kabartmanın kuzeyinde ve güneyinde yer alan üzeri düzlenmiş küçük kaya kütleleri üzerinde de biraz daha küçük boyutlu iki çukur daha bulunmaktadır. Sözü edilen çukurlar, kaya mezarları veya ölü gömme ayinleriyle ilişkilendirilmekte, yapılan törenlerde içlerine bir sıvı madde ve muhtemelen de içki konulduğu düşünülmektedir. Bu yönüyle de Geç Hitit Devri kaya anıtları ile ilişkilendirilmektedir (Temizsoy, 1983: 2).

Resim 5: Değle, oygu tekne mezar.

Yukarıkaya Asar tepesinde ana kayaya yan yana açılmış iki oygu tekne mezar daha bulunmaktadır. Oldukça derin açılmış olan bu mezarlardan güneydeki 1.83x1.09x1.03 m, kuzeydeki ise 1.65x0.75x0.59 m ölçülerindedir. Yerel siyah taştan yapılmış olup oldukça sağlamdırlar.

8. Çiftçilik ve tarımın göstergeleri olan çift sürmeye dair betimlemeler, Anadolu'da Roma döneminde oldukça sık rastlanan bir tasvir türüdür (Fıratlı, 1965: 278). Bu toplumların ekonomik uğraşlarının çiftçilik ve tarıma dayandığını birer göstergesi durumunda olan bu türden eserlerin örneklerine komşu Isauria Bölgesi'nde de sıklıkla rastlanmaktadır. Dibektaş Yaylası'nda ve Avşar Kasabası Şeyh Şamil Çocuk Parkı'nda sergilenen çift sürme betimlemeli eserler için bkz. Yılmaz, 2005: Kat no: X22, X23; Doğanay, 2005: 135, Lev. 91: 1-2; 92: 1-2; Balıran, 2005: 81-82, OG4, res. 26; Balıran, 2007: 30, res. 8.

9. S. Eyice'nin incelemeleri sırasında kapağın kaya lahitinin hemen önünde tek parça olarak yer aldığı görülmektedir (Eyice, 1971: res. 174a).

Resim 6: Değle, yan yana açılmış iki oygu tekne mezar.

Resim 7: Değle, oygu tekne mezar

Yine Yukarıkaya Asar tepesinde yan yana açılmış iki oygu tekne mezarın bulunduğu kayalığın ucunda, batısındaki ovaya hâkim konumda bir oygu tekne mezar daha yer almaktadır. 1.73x0.55x0.47 m ölçülerindeki mezar da yerel siyah taştan yapılmıştır. Bu mezarlardan birisine ait olması gereken üçgen formundaki bir kapak, ana kayanın hemen güneyinde yer almaktadır. Kapak, çevredeki benzerleri gibi kabaca işlenmiş köşe akroterlerine sahiptir.

Değle yerleşiminin doğu ucundaki küçük tepecikte yer alan oygu tekne mezar ise, Kızıldağ'a nazır konumuyla dikkat çekicidir. 33 ve 36 nolu yapı grubunun doğusunda yer alan mezar, 2.00x0.76x0.40 m ölçülerindedir. Söz konusu mezar da buradaki benzerleriyle aynı özellikleri taşımaktadır.

Resim 8: Değle, oygu tekne mezar.

Değle'nin doğusunda köylülerin Dölek olarak adlandırdıkları sahada ve düzlüğün sona erdiği noktada küçük ana kayaya açılmış bir oygu tekne mezar daha bulunmaktadır. 40 nolu şapelin hemen yanında yer alan mezar, 1.75x1.24x0.65 m ölçülere sahiptir. Benzerleriyle aynı özellikleri gösteren mezarın hemen önünde ise, 1.50x0.95x0.47 m ölçülerindeki oldukça sade yapılmış kapağı yer almaktadır.

Öte yandan Değle'nin en kuzey ucunda yer alan 35 nolu kilise yapısının 40-50 m kuzeyindeki kayalığın alt cephesine açılmış kaya oygular vardır. Üst bölümde düzenli bir sıra izleyenler, kayanın hemen önünü kapatmaya yarayacak ahşap örtüyle ilgili olmalıdır. Alt bölümde düzensiz olarak dağılım gösterenlerin ise, bu bölümdeki bir yapıyla ilişkili olması kuvvetle muhtemeldir. Bu oyguların hemen yanında da söz konusu kaya düzenlemesiyle bağlantılı olması gereken 1.50x0.51x0.45 m boyutlarında bir oygu tekne mezar yer alır.

2.5. Lahitler

Madenşehir'de 1 nolu bazilikadan kuzeye doğru giden yolun her iki tarafında nekropol sahası bulunmaktadır. Köy içerisinde Konya yönünde 7 nolu yapıya kadar uzanan bu alanda çok sayıda lahit ve lahit kapağına rastlanmaktadır.

Binbir Kilise mezar yapıları içerisinde taşınabilir lahitlere Madenşehir'de rastlanmakta olup bu lahitlerden bir kısmının dış yüzeyleri kabartma figürlerle süslenmiştir. Bunlardan bir tanesi, köy camisinden batıya doğru giden yolun sağında yer almaktadır. Bu lahit gövdesi, 1.98x1.00x0.85 m ölçülerindedir. 1.64x0.73x0.60 m'lik alana bir takım figürler işlenmiştir. Lahit gövdesinin ön yüzünde hareket halinde bir aslan, her iki elinde seçilemeyen bir takım objeler tutan bir kadınla muhtemelen selvi ağacından oluşmuş bir kompozisyon yer almaktadır. Bu kompozisyondaki selvi olması muhtemel ağaç Antik dönemde ölü kültürüyle ilgilidir. Aslan ise, ölüyü ve mezarı kötülüklerden koruyan bir işleve sahiptir. Lahitin iki yan ve bir düz yüzünde herhangi bir süslemeye rastlanmamaktadır.

Resim 9: Madenşehir, lahit gövdesi.

Yakın çevresinde kapağı olabilecek herhangi bir parça da görülmemiştir. Roma devrine ait olan bu yerli üsluplu lahitin Hitit kabartmalarının ilhamını yansıttığı düşünülmüştür (Ramsay-Bell, 1909: 517; Eyice, 1971: 25).

Yüksekliği ve derinliği oldukça büyük işlenmiş¹⁰ bir lahit gövdesi de köy camisinin doğusunda köylüler tarafından Armutlunun Başı denilen mevkide bulunmaktadır. 2.14x1.15x1.29 m ölçülerinde olan lahit gövdesi, 1.81x1.08x0.86 m boyutlarında bir tekneye sahiptir. Lahitin ön yüzünde üstte büyük oranda tahribata uğramış iki sıra yazıt yer almaktadır. Eserin ön yüzünde ortada 1.23x0.72 m ölçülerindeki bir panel içerisinde kazıma çizgilerle yüzeysel olarak işlenmiş fakat niteliği seçilemeyen motifler gözlenmektedir. Lahitin yakın çevresinde kapağı olabilecek herhangi bir parçaya da rastlanmamıştır.

Madenşehir lahit gövdeleri arasında kompozisyon açısından en zengini ise, köy camisinin önünde yer alan karşılıklı aslan kabartmaları betimlenmiş olandır. 1.83x0.92x0.76 m ölçülerindeki lahit gövdesinin yüksekliği 1.12 m'dir. Eser, 1.62x1.11x0.69 m ölçülerinde bir tekneye sahiptir. Yörenin siyah taşından olan lahit gövdesinin ön yüzünde antitetik iki aslan ve aralarında stilize bir hayat ağacı motifi bir yer almaktadır. Arka ayakları üzerine kalkmış ve hareket halinde olan aslanlar, hayat ağacına doğru yönelmiş bir şekilde tasvir edilmişlerdir. Heybetli görünümüne sahip olan aslanlar simetrik olmayıp, soldaki daha büyük olarak tasvir edilmiştir. Ağızları açık dışarıda olan dilleri kıvrıktır. Gözleri insan gözü formunda tasvir edilmiş kaşlar ise, kalın çizgiyle belirtilmiştir. Sırtta biten kuyrukları, yay biçiminde kıvrıktır. Aslanların ayak tırnakları belirgin bir şekilde betimlenmiştir. Soldaki aslanın gözünün altından birbirine bağlı olarak üç adet ve tek sıra halinde on bir adet spiral motifi yele üzerine işlenmiştir. Söz konusu motif, hayat ağacının her iki yanında çengel veya kıvrım motifine dönüşerek yapılmıştır.

Her iki aslanın arka ayağının but üzerine gelen kısmında iç içe baklava dilimi biçiminde ve sağdaki aslanın sağ üst tarafında rozet şeklinde göz motifi işlenmiştir. Aslanların işlenişinde Mezopotamya ve M.Ö. II. Bin ile Demir Çağı Anadolu kültür izleri görülmektedir. Örneğin soldaki aslanın vücudunun arka bölümündeki geometrik süsleme, her iki aslanın saldırı pozisyonu ve pençelerinin işleniş, kuyruklarının kıvrım yaparak vücuda değmesi, dillerinin dışarıda olması ve yelelerinin işleniş gibi¹¹. Yine her iki aslanın ortasında yer alan hayat ağacı, üç ayaklı bir kaideye sahip vazo içerisinde gösterilmiştir. Ağzından dibe doğru daralan vazo, dip kısmında oval bir şekle dönüşmüştür (Üner, 1989: 14).

10. Bu tür örnekler Mut-Balabolu'da sık rastlanmaktadır (Doğanay, 2010, 42, Lev. 1: 5).

11. Karşılaştırma için bkz. Akurgal, 1961: Abb. 109, 127, 134; Akurgal, 1988: 41, 63, 64, 77, 79a.

Yerel üslupla işlenen bu motiflerden aslan, mezar ve ölünün koruyucusu iken hayat ağacı ise, ölümsüzlüğün sembolüdür¹². Yaratılış hikâyelerinin vazgeçilemez motifi ağaç olup ölümsüzlüğü bulamayan insanlar, ölümden sonraki hayatla ilgili umutlarını sürdürürler ve bu da hayat ağacıyla simgelenir. Anadolu motiflerinde hayat ağacı olarak selvi en yaygın olarak gözlenen semboldür. Hayat ağacı motifi, genellikle aslanla beraber işlenmekle birlikte, bazı yaratılış motiflerinde hayat ağacını bir yılının beklediğine de şahit olunur¹³. Hayat ağacı sembolü, Hititlerden günümüze kadar Anadolu insanı tarafından lahitlerde ve mezar taşlarında yaygın olarak kullanılmıştır. İşte bu aslanlı lahitte de ortadaki vazo içerisinde ve sağdaki aslanın göz hizasına kadar yelesi hayat ağacı motifiyle bezenmiştir (Üner, 1989: 15).

Öte yandan Madenşehir Köyü nekropol sahası içerisinde bazıları değişik motiflerle süslü, bazıları sade bırakılmış, bazıları ise büyük ölçüde toprağa gömülü olduğu için işlemeleri konusunda bir fikir sahibi olunamayan çok sayıda lahit gövdesi yer almaktadır. Aynı şekilde köy merkezinden başlamak üzere Uzunkuyu Köyü yolu üzerinde yerel siyah taştan yapılmış, üçgen alınlıklı, alınlığın ortasında rozet benzeri süslemelerin yer aldığı, köşelerde ise kabaca işlenmiş aktoterlerin bulunduğu birçok lahit kapağı da bulunmaktadır.

Resim 10: Madenşehir, lahit gövdesi.

12. Mitoloji de genellikle kutsallığın ve gücün simgesi olan aslanların üzerinde sonsuzluk, kötü göz, nazar ve ölümsüzlüğe dair motifler kullanılmıştır. Bu motifler, günümüzde de gerek mezar ve gerekse halı ve kilimlerde aynı amaç ve inanç doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu konuda bkz. Üner, 1989: 14.

13. Mezar koruyucusu olarak genellikle aslan motifine rastlanırken, bazen aynı işleve sahip olarak yılan tasvirine de rastlanmaktadır. Bunun dışında yılan betimlemeleri sonsuzluk, hayat, bereket ve öbür dünyayı da simgeler. Yılan mezar anıtlarında genellikle ölümsüzlüğün sembolü olarak yer tutmuştur (Er-Scarboroug, 1991: 357 vd.; Yılmaz, 2005: 59). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hakkında birçok mit anlatılan yılanın yer altında yaşıyor olması nedeniyle ölünün ruhunu şekillendiren bir işlevi olmalıydı. Mezar koruyucusu olarak betimlenmelerinde aslanın gücü ön plana çıkarken, yılanın ise soğukluğu ile mezar sahibinin düşmanlarına korku salması rol oynamış olmalıdır. Her toplumda sağlığın yanı sıra uğur, saadet, bereket, gençlik, sonsuzluk ve ölümsüzlük alameti olarak kabul edilen yılan, hayat otunu yediğinden dolayı ölümlü olarak da nitelendirilmiştir. Yılanın gömlek değiştirmesi de sağlık, gençlik ve yaşama gücünün işareti kabul edilmiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Doğanay, 2005: 131 dn. 604; Doğanay, 2009: 156.

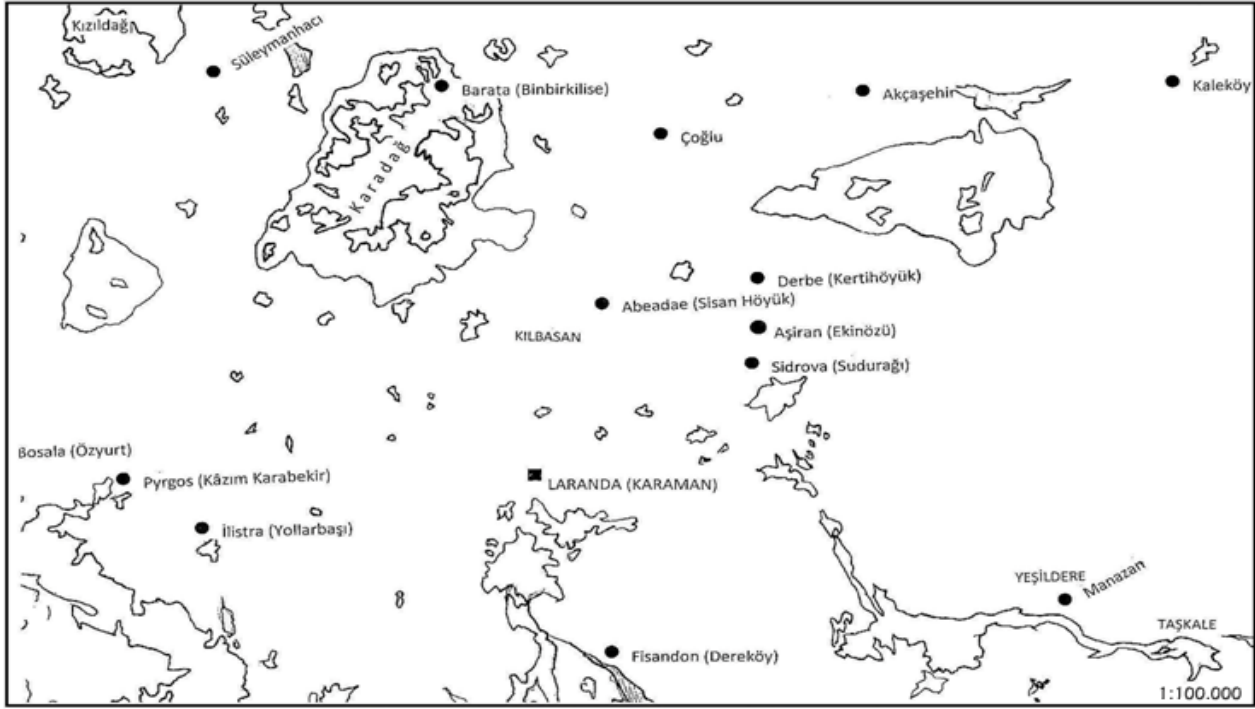
3. SONUÇ

Binbir Kilise'deki çok sayıda dinî yapının önemli bir bölümünü de mezarlar oluşturmaktadır. Burada tespit edilen beş mezar türü içerisinde en yaygın olanlar, kaya oyu mezarlar ile taşınabilir lahitlerdir. Buna karşılık anıt mezar ve kaya ostoteki de birer örnek ile temsil edilmektedir. Bu değişik yapıdaki mezar türleri, Binbir Kilise ölü gömme geleneklerinin çeşitliliğine işaret etmektedir. Yükseltisi daha az olan ve daha düz bir sahada bulunan Madenşehir mezarları taşınabilir lahitlerden oluşmaktadır. Yerli üslupla yapılmış Madenşehir lahit gövdeleri üzerindeki aslan ve hayat ağacı motifleri, Mezopotamya ve M.Ö. II. Bin ile Demir Çağı Anadolu kültür izlerini taşımaları yönünden, kültürel bir devamlılığa da işaret etmektedirler.

Kaya oyu mezar türünün arazinin yapısına bağlı olarak daha çok Değle'de yoğunlaştığı görülmektedir. Zira buralarda uygun kaya yüzeyleri daha fazladır. Ana kayaya oyulmuş bu mezarların tekne kısımları büyük ölçüde sağlamdır. Ancak çevrede nadiren kapağa rastlanmakta olup, başka yerlere taşınmış olmalıdır. Genellikle sade olan bu yapılar içerisinde bölgenin ekonomik faaliyetleri konusunda fikir verebilecek çiftçi betimlemeli bir türe de rastlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Akurgal, E. (1961), *Die Kunts der Hethiter*, Max Hirmer, München.
- Akurgal, E. (1988), *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınlar, İstanbul.
- von Aulock, H. (1976), *Münzen und Städte Lykaoniens*, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen.
- Bahar, H. (2001), "Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2000", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XIX/2: 257-270.
- Baldıran, A. (2005), "Taşkent-Avşar Ostotekleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22/2: 67-86.
- Baldıran, A. (2007), "2005 Yılı Taşkent (Konya) Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXV/1: 27-42.
- Belke, K. ve Restle, M. (1984), *Galatien und Lykaonien, Tabula Imperii Byzantini*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Bell, G. L. (1907), "Notes on a Journey Through Cilicia and Lykaonia", *Revue Archéologique*, IX: 18-30.
- Calder, W. M. ve Bean G. E. (1958), *A Classical Map of Asia Minor*, British Institute of Archaeology, London.
- Davis, E. J. (1879), *Life in Asiatic Turkey A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Tracheia), Isauria and Parts of Lykaonia and Cappadocia*, Edward Stanford, London.
- Doğanay, O. (2005), *Ermenek ve Yakın Çevresi Antik Yerleşim Birimleri, Çizgi Kitabevi, Konya*.
- Doğanay, O. (2009), *Isauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Çizgi Kitabevi, Konya*.

Harita: Antik Çağda Binbir Kilise ve Çevresi

Doğanay, O. (2010), "Isauria Bölgesi Ölü Gömme Adetlerine Genel Bir Bakış", *Arkeoloji ve Sanat*, 133: 39-57.

Er-Scarborough, Y. (1991), *The Funerary Monuments of Cilicia Tracheia*, Diss. Cornell University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York.

Eyice, S. (1971), *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, *Recherches Archéologiques à Karadağ (Binbirkilise) et dans La Région de Karaman*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Fıratlı, N. (1965), "İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Belleten*, XXIX/14: 263-323.

French, D. H. (1996), "The Site of Barata and Routes in the Konya Plain", *Epigraphica Anatolica*, XXVII, Tafel I-VIII: 93-110.

Hamilton, W. (1842), *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of Their Antiquities and Geology*, Volume II, John Murray, Allmarle street, London.

Head, B. V. (1911), *Historia Numorum, A Manuel of Grek Numismatics*, Clarendon Press, Oxford.

Hill, G. F. (1900), *Catalogue of the Grek Coins of Lykaonia, Isauria and Cilicia*, London.

Hrozný, B. (1936), "Les Inscriptions <Hittites> Hiéroglyphiques de Karakuyu, Fraktin, Kara Dagh et La Stèle De Boghazkeui", *Archiv Orientální*, VIII, Pl. XXVII-XXIX: 200-209.

Kurt, M. (2011), *Antik Çağda Karaman ve Yakın Çevresi (Yerleşimler, Kalıntılar, Buluntular)*, Çizgi Kitabevi, Konya.

de Laborde, L. (1838), *Voyage en Orient/Voyage de L'Asie Mineure*, Pl. LXVIII-LXIX, Firmin Didot Frères, Paris.

Ramsay, W. M. (1890), *The Historical Geography of Asia Minor*, Royal Geographical Society Supplement Papers, IV, John Murray, Albemarle Street, London.

Ramsay, W. M. ve Bell, G. L. (1909), *The Thousand and One Cuhurhes*, Hodder and Stoughton, London.

Restle, M. (1966), "Binbir Kilise", *Reallexion zur Byzantinischen Kunts*, I: süt. 690-719.

Ruge, W. (1896), "Barata", *Pauly-Wissowa-Kroll, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, II/2: süt. 2852-2853.

Temizsoy, İ. (1983), "Karaman Çevresinde Hitit Devrine Ait Abideler Yakınında Bulunan Kase Biçimli Oyuklar ve Fonksiyonları", *Karaman Müzesi Yıllığı*, 1: 1-6.

Texier, Ch. (1862), *Asie Mineure: description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie*, Paris.

Üner, A. B. (1989), "Madenşehir Aslanlı lahit Motif İrdemesi", *Karaman Müzesi Yıllığı*, 2/6: 13-15.

Yılmaz, M. (2005), *Isauria, Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

Zgusta, L. (1984), *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg (Beiträge zur Namensforschung, N. F., In Verbindung mit E. Dickenmann u. J. Untermann, Herausgegeben von R. Schützeichhel. Beiheft 21), Heidelberg.